



Analysis of Interactions of narrative elements in Marzbannameh with a Focus on David Herman's Narrative Network Theory

Shahriar Shahraki^{*1}, Soghra Moradian², Sara Nezamdoost³

Received: 01/03/2025

Accepted: 03/06/2025

* Corresponding Author's E-mail:
shahrakishahryar@gmail.com

Abstract

This research, using David Herman's Narrative Network Theory, examines the relationships between characters, events, times, and places in the first chapter of this work. Herman's theory is based on the principle that narratives are not only composed of independent elements, but these elements are connected through a network of semantic relationships, and these connections play a significant role in understanding the messages of the story. In this study, two tales, "Hanbuy with Zahhak" and "Kharreh-Namah and Bahram Gur," have been analyzed as prominent examples. The results show that in the tale of "Hanbuy with Zahhak," the moral choice of the main character to save his brother forms a network of emotional, familial, and power relationships that also affect the behavior of the character Zahhak. In the tale of "Kharreh-Namah and Bahram Gur," the interaction between the king and the peasant represents the impact of individual behavior on society and the role of justice in governance. Also, the study of temporal and spatial relationships showed that the nonlinear structure

1. PhD Graduate in Persian Language and Literature, Zahedan, Iran.

<https://orcid.org/0009-0009-5928-6991>.

2. PhD Graduate in Persian Language and Literature, Bojnord, Iran

<https://orcid.org/0000-0001-2345-6789>.

3. PhD Graduate in Persian Language and Literature, Zahedan, Iran

<https://orcid.org/0009-0003-6927-9732>.



Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY - NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.



of the narrative, by embedding sub-narratives within the main narrative, creates a network of multilayered meanings.

Keywords: marzbannameh, david herman, narrative networks, interactions of narrative elements

1. Introduction

Marzbannameh is one of the prominent and ancient texts of Persian literature, which includes a collection of anecdotes and stories that explain the principles of wisdom, politics, and prudence. In addition to its moral and educational values, this book is one of the important works that has received attention in the field of literary studies and narratology due to its complex narrative structure and diversity in characters and situations. One of these theories is the theory of narrative networks, developed by David Herman and analyzes the semantic relationships within the narrative. Undoubtedly, many narratology theories have been formed in the context of modern narrative literature studies, and concepts such as polyphony, focality, fluid flow of mind, or structural complexities are more prominent than anything else in contemporary narrative narratives. However, in the present study, an attempt has been made to use the analytical capacities of these theories for a new reading of ancient texts, provided that the adaptation of theoretical concepts to traditional texts is done carefully, cautiously, and within the framework of text-based interpretation, with awareness of historical, cultural, and stylistic differences. In fact, the author's goal is not to absolutely generalize modern concepts to ancient tales, but to utilize their analytical framework to better understand narrative structures, the type of character processing, and how meaning is conveyed in tales; without ignoring their historical context and cultural context. This theory is based on the assumption that narratives are not only composed of individual components, but that these components are interconnected



in a semantic network and that there are complex relationships between them that shape the overall meaning of the narrative.

Research Question(s)

- 1- How do semantic networks within "Marzbannameh" shape the narrative structure of the work through the relationships between characters, events, and places?
- 2- How can the analysis of narrative networks help to understand and analyze more deeply the messages and internal concepts of the stories in "Marzbannameh"?

2. Literature Review

The main issue of this research is how the semantic networks within "Marzbannameh" shape the narrative structure of the work through the relationships between characters, events, and places, and how these relationships can contribute to a deeper understanding of the moral and social messages of the stories. Examining this issue not only helps to clarify the narrative mechanisms of this work, but also shows how concepts such as justice, power, loyalty, and sacrifice are expressed in the form of a network of semantic relationships. Focusing on the first chapter of "Marzbannameh" and the two stories "Hanboy with Zahhak" and "Khorenamah and Bahram-e-Gur", this research attempts to analyze the hidden connections between narrative elements using Herman's theory and explain their role in shaping the overall meaning of the work.

3. Methodology

The research method in this article is descriptive-analytical and uses David Herman's theory of narrative networks to analyze the relationships between narrative elements in "Marzbannameh". In this research, a case study of the first chapter of Marzbannameh, which includes two stories (out of four) within the text, is considered as a clear example of semantic networks. This choice is due to the



complexity of the relationships between characters and semantic developments throughout the story, which can provide a deeper understanding of how the different components of the narrative are related..

4. Results

Network analysis of narrative based on Herman's theory allows the various elements of the narrative to be considered not statically, but in the form of dynamic and interacting nodes. This analysis showed that the relationships between characters, especially in stories such as "Hanboy with Zahhak" or "Khorenamah and Bahram Gur", only lead to a deep understanding of moral and social messages when these relationships are analyzed in a network and dynamic context. In the first story, the moral choice of Hanbu to save his brother is not made as an individual decision, but rather within a network of emotional relationships, power, family, and oppression. In the second story, the connection between the individual action of the peasant, the wise decision of the daughter, and the king's reaction creates an extensive cause-and-effect structure that elevates the meaning of the narrative from a descriptive to an educational level. Another result of this research is the clarification of the role of temporal and spatial elements in the formation of meaning in the Marzbannameh. According to Herman's theory, time and space are not simply contexts for events, but rather act as meaning-making factors in the narrative network. The nonlinear structure of the main narrative, reinforced by the inclusion of sub-narratives, leads to the formation of multiple temporal and semantic levels. Although the theory of narrative networks emerged in the context of modern and contemporary literature, this research showed that this theoretical framework can also be used to analyze classical texts if historical and stylistic considerations are observed. The application of this theory to the analysis of Marzbannameh showed that traditional anecdotes also have a high capacity for producing networked and dynamic meanings.



Journal Of Narrativestudies

E-ISSN: 2588-6231

Vol.10, No. 20

Autumn and Winter 2026

Research Article



Of course, this analysis must be carried out with caution, precision, and awareness of the cultural and narrative differences between traditional texts and modern theories. In general, the results of the present study show that the theory of narrative networks opens a new path for reading classical works of Persian literature by providing the possibility of analyzing the interactions between text components.

تحلیل روابط عناصر روایی در مرزبان‌نامه با تمرکز بر نظریه شبکه‌های روایت دیوید هرمن

شهریار شهرکی^۱، صغری مرادیان^۲، سارا نظام‌دوست^۳

(دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۱۱ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۱۳)

چکیده

ادبیات روایی فارسی با ساختارهای پیچیده و مفاهیم عمیق خود، بستری غنی برای تحلیل‌های روایت‌شناختی فراهم می‌آورد. در این میان، *مرزبان‌نامه* به‌عنوان اثری برجسته، از طریق حکایات چندلایه و شخصیت‌های متنوع، ارتباطات معنایی گسترده‌ای را ایجاد می‌کند. این پژوهش با استفاده از نظریه شبکه‌های روایت دیوید هرمن، به بررسی روابط میان شخصیت‌ها، رویدادها، زمان‌ها و مکان‌ها در باب اول این اثر می‌پردازد. نظریه هرمن بر این اصل استوار است که روایت‌ها نه تنها از عناصر مستقل تشکیل می‌شوند، بلکه این عناصر از طریق شبکه‌ای از روابط معنایی به هم متصل‌اند و این ارتباطات نقش مهمی در درک پیام‌های داستان دارند. در این مطالعه، دو حکایت «هنبوی با ضحاک» و «خره‌نامه و بهرام گور» به‌عنوان نمونه‌های بارز تحلیل شده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که در

۱. دانش‌آموخته دکتری زبان و ادبیات فارسی، زاهدان، ایران (نویسنده مسئول)

<https://orcid.org/0009-0009-5928-6991>

*shahrakishahryar@gmail.com

۲. دانش‌آموخته دکتری زبان و ادبیات فارسی، بجنورد، ایران.

<https://orcid.org/0000-0001-2345-6789>

۳. دانش‌آموخته دکتری زبان و ادبیات فارسی، زاهدان، ایران.

<https://orcid.org/0009-0003-6927-9732>



حکایت «هنبوی با ضحاک»، انتخاب اخلاقی شخصیت اصلی برای نجات برادرش، شبکه‌ای از روابط عاطفی، خانوادگی و قدرت را شکل می‌دهد که بر رفتار شخصیت ضحاک نیز تأثیرگذار است. در حکایت «خره‌نماه و بهرام گور»، تعامل میان پادشاه و دهقان، نمایانگر تأثیر رفتار فردی بر جامعه و نقش عدالت در حکمرانی است. همچنین، بررسی روابط زمانی و مکانی نشان داد که ساختار غیرخطی روایت، با گنجانیدن حکایات فرعی در دل روایت اصلی، شبکه‌ای از معانی چندلایه را ایجاد می‌کند. درنهایت، این پژوهش با تکیه بر چارچوب نظری هرمن، نشان می‌دهد که چگونه روابط میان شخصیت‌ها، مکان‌ها و مفاهیم اخلاقی در *مرزبان‌نامه*، ساختاری پویا و معنادار ایجاد می‌کند که درک عمیق‌تری از پیام‌های داستان و ساختار کلی روایت را امکان‌پذیر می‌سازد.

واژه‌های کلیدی: *مرزبان‌نامه*، دیوید هرمن، شبکه‌های روایت، روایت‌شناسی شناختی، تعاملات عناصر روایی.

۱. مقدمه

مرزبان‌نامه یکی از متون برجسته و کهن ادب فارسی است که شامل مجموعه‌ای از حکایات و داستان‌هاست که به تبیین اصول حکمت، سیاست و تدبیر می‌پردازد. این کتاب در کنار ارزش‌های اخلاقی و آموزشی خود، به دلیل ساختار پیچیده روایی و تنوع در شخصیت‌ها و موقعیت‌ها، از جمله آثار مهمی است که در حوزه مطالعات ادبی و روایت‌شناسی مورد توجه قرار گرفته است. در تحلیل‌های ادبی و ساختاری این اثر، استفاده از نظریه‌های مدرن روایت‌شناسی می‌تواند ابزاری مؤثر برای درک عمیق‌تر پیچیدگی‌های درونی آن باشد. یکی از این نظریه‌ها، نظریه شبکه‌های روایت است که توسط دیوید هرمن توسعه یافته و به تحلیل روابط معنایی درون روایت می‌پردازد. بی‌تردید بسیاری از نظریه‌های روایت‌شناسی در بستر مطالعات ادبیات روایی مدرن شکل گرفته‌اند و مفاهیمی مانند چندصدایی، کانون‌مندی، جریان سیال ذهن یا پیچیدگی‌های ساختاری، بیش از هر چیز در روایت‌های داستانی معاصر برجسته‌اند. با

این حال، در پژوهش حاضر سعی بر آن بوده است که از ظرفیت‌های تحلیلی این نظریه‌ها برای خوانشی نو از متون کهن استفاده شود، مشروط بر آنکه با آگاهی از تفاوت‌های تاریخی، فرهنگی و سبکی، تطبیق مفاهیم نظری با متون سستی با دقت، احتیاط و در چارچوب تأویل متن‌محور انجام شود. درواقع، هدف نگارندگان نه تعمیم مطلق مفاهیم مدرن به حکایات کهن، بلکه بهره‌گیری از چارچوب تحلیلی آن‌ها برای فهم بهتر ساختارهای روایی، نوع پردازش شخصیت‌ها و چگونگی انتقال معنا در حکایات است؛ بدون آنکه زمینه‌های تاریخی و بافت فرهنگی آن‌ها نادیده گرفته شود. این نظریه براساس این فرض شکل گرفته است که روایت‌ها نه تنها متشکل از اجزای منفرد هستند، بلکه این اجزا به گونه‌ای درون یک شبکه معنایی به هم پیوسته‌اند و روابط پیچیده‌ای میان آن‌ها وجود دارد که معنای کلی روایت را شکل می‌دهند. در این چارچوب، هرمن به تحلیل ارتباطات ضمنی و آشکار میان اجزای مختلف داستان پرداخته و تلاش می‌کند تا نقش این شبکه‌های معنایی را در درک کامل‌تر روایت‌ها روشن کند.

۱-۱. بیان مسئله

مسئله اصلی این پژوهش آن است که چگونه شبکه‌های معنایی درون *مرزبان‌نامه* از طریق روابط میان شخصیت‌ها، رویدادها و مکان‌ها، ساختار روایی اثر را شکل می‌دهند و چگونه این روابط می‌توانند به درک عمیق‌تری از پیام‌های اخلاقی و اجتماعی داستان‌ها کمک کنند. بررسی این مسئله نه تنها به روشن‌تر شدن سازوکارهای روایی این اثر کمک می‌کند، بلکه نشان می‌دهد که چگونه مفاهیمی چون عدالت، قدرت، وفاداری و ایثار در قالب شبکه‌ای از روابط معنایی بیان می‌شوند. این پژوهش، با تمرکز بر باب

اول *مرزبان‌نامه* و دو حکایت «هنبوی با ضحاک» و «خره‌نماه و بهرام گور»، تلاش دارد تا با استفاده از نظریه هرمن، ارتباطات پنهان میان عناصر روایت را تحلیل کرده و نقش آن‌ها را در شکل‌دهی به معنای کلی اثر تبیین کند.

۲-۱. پرسش‌های پژوهش

۱. چگونه شبکه‌های معنایی درون *مرزبان‌نامه* از طریق روابط میان شخصیت‌ها، رویدادها و مکان‌ها، ساختار روایی اثر را شکل می‌دهند؟
۲. چگونه تحلیل شبکه‌های روایت می‌تواند به درک و تحلیل عمیق‌تری از پیام‌ها و مفاهیم درونی داستان‌های *مرزبان‌نامه* کمک کند؟

۲. پیشینه پژوهش

عبدالحسین فرزاد و الهام حدادی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «تحلیل عناصر بنیادین روایت در داستان شوهر آهو خانم براساس الگوی نظری دیوید هرمن» به تحلیل بنیادین عنصر روایت در رمان شوهر آهو خانم پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد داستان شوهر آهو خانم، ابرروایت جامعه زنانه دهه ۱۳۴۰ را با معرفی پیش‌نمونه وضعیت زنان در قالب روایی به چالش می‌کشد و با ساخت جهان روایی مناسب به مخاطب فرصت و درک تجربه زیستن در جهان تبعیض و استبدادی به‌خصوص در بحث حقوق زنان در آن دهه را به واسطه همبوم شدن با این جهان می‌دهد. معصومه اسدیان (۱۴۰۳) در مقاله‌ای با عنوان «چگونگی کاربرد عناصر بنیادین روایت در تاریخ بیهقی بر پایه نظریه روایت‌شناسی شناختی دیوید هرمن» متن تاریخ بیهقی را براساس نظریه روایی دیوید هرمن بررسی کرده است. مریم زاهدین فرد و فاطمه توکلی رستمی (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «تفاوت هم‌بوم‌پنداری از دیدگاه

دیوید هرمن با هم‌ذات‌پنداری در روایت‌شناسی» مطالعه هم‌بوم‌پنداری را در کنار سه عنصر واقع‌شدگی، توالی رویدادها و جهان‌پردازی مطرح کرده و با اتکا بر روایت‌پژوهی دیوید هرمن تفاوت هم‌بوم‌پنداری با هم‌ذات‌پنداری در روایت‌شناسی را بررسی کرده‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد هم‌ذات‌پنداری تلاشی است که مخاطب برای قرار دادن خود در جایگاه شخصیتی در داستان و ایجاد ارتباط نزدیک با وی انجام می‌دهد، اما هم‌بوم‌پنداری تلاش نویسنده را برای ایجاد فضایی، که تجربه زیستن در فضای داستان را هرچه بهتر بتواند به خواننده القا کند، نشان می‌دهد. ذکر این نکته ضروری است که درخصوص متن *مرزبان‌نامه* در راستای موضوع پژوهش تاکنون پژوهشی صورت نگرفته است.

۳. روش پژوهش

روش پژوهش در این مقاله به‌صورت توصیفی - تحلیلی است و با استفاده از نظریه شبکه‌های روایت دیوید هرمن به تحلیل روابط عناصر روایی در *مرزبان‌نامه* می‌پردازد. در این پژوهش، مطالعه موردی باب اول *مرزبان‌نامه* که شامل دو حکایت (از چهار حکایت) درون متنی است به‌عنوان نمونه‌های بارز از شبکه‌های معنایی در نظر گرفته شده است. این انتخاب به‌دلیل پیچیدگی روابط شخصیت‌ها و تحولات معنایی در طول داستان است که می‌تواند درک عمیق‌تری از نحوه ارتباط اجزای مختلف روایت ارائه دهد.

۴. چارچوب نظری

۴-۱. روایت‌شناسی پساکلاسیک

روایت، داستانی است که به‌جای شرح اوضاع یا امور کلی و انتزاعی، ماجراهایی را نقل و مجال تجربه احوالی را فراهم می‌کند که در شرایط خاص بر افراد معین گذشته، و به پیامدهای مشخصی انجامیده است (Elson et al., 2010, p. 139). به بیان دیگر، روایت

از راهکارهای اولیه بشر برای شناخت زمان، فرایند، و تغییر است؛ راهکاری که در قبال تشریح «علمی» قوانین عام قرار دارد و نه در جایی پایین‌تر از آن: علم با استناد به تغییرات جوی و با یکسان گرفتن تمامی متغیرهای دیگر (Herman, 1997, p. 21)، اما داستان حاصل تعاملات پیچیده‌ای است میان آفریننده متن و مفسرانی که این پرونده‌های روایی را با ملاحظات فرهنگی، سازمانی، گونه‌شناختی و... تحلیل و تفسیر می‌کنند (Herman, 2007, p. 315). در این صورت، آثار روایی را نیز به دلیل ماهیت بازنمونیشان باید تابع همان ساختار دوگانه دال و مدلول مورد نظر سوسور (۱۹۱۶-۱۹۶۳) دانست (هرمن، ۱۳۹۶، ص. ۲۶۷). یکی از راه‌های ترسیم سیر تحولات اخیر حوزه روایت‌پژوهی، اشاره به جایگزینی رویکردهای کلاسیک با رویکردهای پساکلاسیک است. رویکردهای کلاسیک، که نظریه‌پردازی‌های صورت‌گرایی روس و ساختارگرایی فرانسوی را در سال‌های میان دهه ۱۹۶۰ تا اواخر دهه ۱۹۸۰ در برمی‌گیرد، عمدتاً بر تحلیل فرم‌های روایی و شناسایی الگوهای مشترک میان روایت‌ها متمرکز بود (Akimoto et al., 2014, p. 210). در روایت‌شناسی پساکلاسیک، برخلاف روایت‌شناسی کلاسیک، تأکید بر رابطه روایت با مفاهیم و الگوهای بینارشته‌ای مانند روان‌شناسی شناختی، جامعه‌شناسی، و علوم ارتباطات است. همچنین، این گرایش جدید، با گسترش حوزه‌های مطالعه روایت از ادبیات و سینما به زندگی روزمره، خاطرات شخصی، و رسانه‌های جمعی، تحولی بنیادین را در روایت‌پژوهی ایجاد کرده است (Herman, 1997, p. 1047). درنهایت، مهم است که روایت‌شناسی کلاسیک را تنها به عنوان «برهه‌ای» از گذشته‌های خود دانسته، نه تنها نقطه شروع، بلکه بستری برای گسترش تحلیل‌های معاصر در روایت‌شناسی پساکلاسیک تلقی کرد (Ibid, p. 1049).

۴-۲. نظریه شبکه‌های روایت دیوید هرمن

نظریه شبکه‌های روایت^۱ که توسط دیوید هرمن در حوزه روایت‌شناسی شناختی توسعه یافته، به تحلیل پیچیدگی‌های معنایی در درون روایت‌ها می‌پردازد. این نظریه به جای آنکه روایت‌ها را صرفاً به اجزای ساختاری مانند شخصیت‌ها، رویدادها یا مکان‌ها تقسیم کند، بر روابط معنایی و پیوندهای درونی میان این اجزا تأکید دارد (Herman, 2004, p. 9). این نظریه به‌طور خاص به نحوه شکل‌گیری، تعامل و تحول شبکه‌های معنایی در جریان روایت‌های داستانی و تأثیر آن‌ها بر درک مخاطب از داستان و پیام‌های آن پرداخته است (Akimoto et al., 2014, p. 211). از نظر هرمن «داستان برای آن‌که روایت‌پذیر شود باید از شکست، نقص، یا تخریب با پدیده‌های کلیشه‌شده در ذهن و از خنثی شدن مقبولیتشان حکایت کند» (Ibid, p. 51). نظریه شبکه‌های روایت بر این اساس استوار است که روایت‌ها نه تنها از اجزای مختلف تشکیل می‌شوند، بلکه این اجزا از طریق روابط پیچیده و پویایی به هم متصل می‌شوند. به عبارت دیگر، در نظریه هرمن، یک روایت نه تنها متشکل از شخصیت‌ها و رویدادهاست، بلکه هر یک از این اجزا در قالب یک شبکه معنایی به هم پیوسته‌اند (Herman, 2007, p. 314). این شبکه‌های معنایی، که می‌توانند شامل ارتباطات میان شخصیت‌ها، رویدادها، زمان‌ها، مکان‌ها و حتی مفاهیم انتزاعی باشند، به شکل‌گیری معنای کلی روایت کمک می‌کنند. هرمن از این شبکه‌ها به عنوان «شبکه‌های معنایی» یاد می‌کند که اجزا و روابط آن‌ها در یک سطح ساختاری درونی به یکدیگر متصل هستند و درک این پیوندها برای تحلیل کامل یک روایت ضروری است (Herman, 2004, pp. 21-25). در این زمینه، هرمن چهار نوع ارتباط اصلی در شبکه‌های روایت را شناسایی کرده است که عبارت‌اند از:

۱. ارتباطات شخصیت‌ها: نحوه تعامل شخصیت‌ها با یکدیگر و با محیط اطرافشان.

۲. ارتباطات زمانی و مکانی: نحوه پیوند و رابطه میان رویدادها و مکان‌ها و زمان‌های مختلف در روایت.

۳. ارتباطات موضوعی: روابط معنایی و مفهومی که بین مضمون‌های مختلف درون داستان وجود دارد.

۴. ارتباطات مفهومی و اخلاقی: ارتباطات که مبتنی بر پیام‌های اخلاقی یا مفاهیم انتزاعی هستند که از روند داستان استخراج می‌شوند (Ibid, p. 26).

این روابط، به‌ویژه در روایت‌های پیچیده و چندسطحی، نقش اساسی در ساختار کلی روایت ایفا می‌کنند (Herman, 2009, p. 27). این شبکه‌ها می‌توانند در سطح‌های مختلفی از داستان عمل کنند و بر چگونگی درک و تحلیل داستان تأثیرگذار باشند (Herman, 2004, p. 27). هرمن اشاره می‌کند که درک کامل یک روایت تنها از طریق تحلیل شبکه‌های معنایی آن میسر است. در این فرایند، تحلیل‌گر باید به بررسی دقیق روابط میان اجزا و پیوندهای معنایی پرداخته و نشان دهد که چگونه این روابط با یکدیگر تعامل دارند تا معنای کلی روایت را شکل دهند (Herman et al, 2012, p. 32). بر این اساس در تحلیل متن باید به روابط بین شخصیت‌ها، زمان‌ها، مکان‌ها و مفاهیم دقت کرد تا بتوان فهم عمیق‌تری از پیام‌های داستان و ساختار درونی آن به‌دست آورد.

۳-۴. ماهیت شبکه‌های معنایی و تغییرات در روایت

در این چارچوب، هر جزء از روایت (شخصیت‌ها، رویدادها، مکان‌ها و مفاهیم) به‌عنوان یک گره^۲ در نظر گرفته می‌شود که از طریق روابط معنایی با دیگر اجزا در

ارتباط است. «هرمن بر این باور است که این شبکه‌ها، برخلاف ساختارهای خطی، به‌صورت پویا و پیچیده‌ای به هم متصل‌اند و معنای کلی روایت از طریق تعاملات و روابط میان این گره‌ها شکل می‌گیرد» (Herman, 2004, p.37). به عبارت دیگر، معنای یک داستان از تعاملات این اجزا و روابط درون شبکه پدید می‌آید (Herman, 2007, p.309). هرمن به‌ویژه بر این نکته تأکید دارد که شبکه‌های معنایی در طول روایت تحول می‌یابند. این تحول می‌تواند به‌صورت توسعه و گسترش روابط میان اجزا و یا تغییرات در پیچیدگی ساختار روابط رخ دهد. برای مثال، در بسیاری از داستان‌ها، روابط میان شخصیت‌ها ممکن است در ابتدا ساده باشند، اما با پیشرفت روایت، این روابط پیچیده‌تر شده و جزئیات جدیدی به روابط افزوده می‌شود (Herman, 2004, p. 41). این موضوع باعث تغییر درک مخاطب از داستان می‌شود. همچنین، این شبکه‌ها ممکن است در بعضی از نقاط داستان تحت تأثیر یک تغییر عمده قرار گیرند که به‌عنوان نقطه عطف در نظر گرفته می‌شود (Ibid, p. 43). در این مقطع، شبکه معنایی به‌طور کامل دگرگون شده و مسیری جدید برای پیشرفت روایت ایجاد می‌شود. یکی از نکات کلیدی در نظریه هرمن، نحوه تغییرات در شبکه‌های معنایی در روایت‌های غیرخطی است (Herman, 2003, p. 38). در این نوع روایت‌ها، ساختار شبکه‌های معنایی ممکن است به‌صورت غیرمستقیم و پیچیده‌ای پیش برود. هرمن معتقد است که در چنین روایت‌هایی، پیچیدگی شبکه‌ها به‌طور چشمگیری افزایش می‌یابد، زیرا زمان و مکان به‌طور غیرخطی و در نقاط مختلف روایت تغییر می‌کنند. این تغییرات در روابط معنایی ممکن است موجب شکل‌گیری چندین شبکه معنایی موازی در داخل یک داستان شود که هریک از این شبکه‌ها به نحوی بر معنای کلی اثر تأثیر می‌گذارند (Herman et al., 2012, p. 113). در روایت‌های غیرخطی، روابط معنایی ممکن است در ابتدا پیچیده و مبهم باشند، اما درنهایت، این پیچیدگی‌ها به‌عنوان

یک ابزار روایت‌شناختی به کار می‌روند تا تأثیرات احساسی و فکری بیشتری را بر مخاطب بگذارند (بوت و همکاران، ۱۳۸۹، ص. ۱۶۵).

۴-۴. شبکه‌های معنایی و تحول آن‌ها در طول روایت

شبکه‌های معنایی به طور مداوم در طول روایت تحول می‌یابند. هرمن این تحول را به عنوان یک فرایند دینامیک می‌بیند که در آن ارتباطات جدیدی میان اجزای مختلف داستان شکل می‌گیرد و برخی از این ارتباطات ممکن است به مرور زمان تغییر کنند یا توسعه یابند (Jarynowski et al., 2016, p. 81). در این راستا، هرمن مفهوم توسعه شبکه را معرفی کرده است که به تحلیل تغییرات شبکه‌های معنایی در طول داستان پرداخته و نشان می‌دهد که چگونه اجزای مختلف در جریان روایت به شکل‌های جدیدی به هم پیوند می‌خورند. در این زمینه، هرمن از دو نوع پیچیدگی شبکه صحبت می‌کند:

پیچیدگی در سطح روابط: که به تعداد و تنوع روابط میان شخصیت‌ها، مکان‌ها، رویدادها و مفاهیم اشاره دارد.

پیچیدگی در سطح ساختاری: که به ساختارهای درونی و نحوه سازمان‌دهی شبکه‌های معنایی اشاره دارد و می‌تواند بر توسعه و گسترش معنای کلی روایت تأثیرگذار باشد. هرمن همچنین به تفاوت‌های موجود میان شبکه‌های معنایی در روایت‌های خطی و غیرخطی اشاره کرده است. در روایت‌های خطی، شبکه‌های معنایی معمولاً به صورت ساده‌تری در پیوند با یکدیگر عمل می‌کنند و تحولات آن‌ها در طول داستان به تدریج و به صورت پیش‌بینی‌پذیر اتفاق می‌افتد (Herman, 2004, pp. 38-43).

۵. بحث و بررسی

مرزبان‌نامه کتابی است به زبان طبری نوشته مرزبان باوندی که در قرن چهارم هجری نوشته شد. باب اول به معرفی کتاب و توصیف احوال نویسنده و علل نگارش مرزبان‌نامه اختصاص دارد. با درگذشت شروین پسر بزرگ‌تر از میان پنج پسر او با بیعت سایرین به حکومت رسید، اما پس از مدتی پسران طالب و مدعی حکومت شدند. مرزبان که از بقیه برادران فاضل‌تر بود و دل در گرو مطامع دنیوی نداشت برای اینکه شاه او را نیز در زمره سایر برادران نپندارد تصمیم گرفت از آنجا دور شود. بزرگان قوم از او خواستند که پس از ترک آن سرزمین، کتابی بنگارد تا راه سعادت دنیا و آخرت به آیندگان نمایان گردد و فضایل و محاسن نگارنده در تاریخ ماندگار شود. مرزبان برای هجرت و کتابت از پادشاه اجازه خواست و شاه در این مورد با وزیر خود مشورت کرد. وزیر با هجرت او از بابت دور شدن یکی از دشمنان شاه (به زعم وزیر) موافق بود، ولی درمورد نگارش چنان کتابی معتقد بود که هدف مرزبان تقبیح روش پادشاهی برادر است و مرزبان را در حد نصیحت‌کننده پادشاه نمی‌دانست. از او در خواست نمود تا هر آنچه می‌گوید در حضور وی باشد تا او (وزیر) ایراد آن را به شاه گوشزد نماید. مفاوضه‌ای بین ملک‌زاده و دستور سر گرفت که نتیجه آن این شد که پادشاه به وضع و حال و نیت وزیر خود آگاه شد و مرزبان را نیز به درستی شناخت؛ وزیر را به حبس فرستاد. در خلال این داستان نویسنده با آوردن حکایت‌های مناسب با موضوع به گیرایی این اثر کمک کرده است. در این پژوهش حکایت هنبوی با ضحاک و داستان خره نماه با بهرام گور مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است.

ملک‌زاده گفت: شنیدم که در عهد ضحاک که دو مار از هر دو کتف او برآمده بود و هر روز تازه جوانی بگرفتندی و از مغز سرش طعمه آن دو مار ساختندی. زنی

بود هنبوی نام، روزی قرعه قضای بد بر پسر و شوهر و برادر او آمد. هر سه را باز داشتند تا آن بیداد معهود بر ایشان برانند. زن به درگاه ضحاک رفت، خاک تظلم برسرکنان نوحه درآمیز در گرفته که رسم هر روز از خانه‌ای مردی بود، امروز بر خانه من سه مرد متوجه چگونه آمد؟ آواز فریاد او در ایوان ضحاک افتاد، بشنید و از آن حال پرسید... فرمود که او را مخیر کنند تا یکی ازین سه‌گانه که او خواهد، معاف بگذراند و بدو باز دهند... اول چشمش بر شوهر افتاد، مهر مؤالفت و موافقت در نهاد او بجنبید ... باز نظرش بر پسر افتاد، نزدیک بود که دست در جگر خویش برد... همی ناگاه برادر را دید در همان قید آسار گرفتار... با خود اندیشید ... زنی جوانم، شوهری دیگر توانم کرد و تواند بود که ازو فرزندی آید که آتش فراق را لختی به آب وصال او بنشانم و زهر فوات این را به تریاک بقای او مداوات کنم، لیکن ممکن نیست که مرا از آن مادر و پدر که گذشتند، برادری دیگر آید تا این مهر برو افکنم. ناکام و ناچار طمع از فرزند و شوهر برگرفت و دست برادر برداشت و از زندان به‌در آورد. این حکایت به سمع ضحاک رسید، فرمود که فرزند و شوهر را نیز به هنبوی بخشید...

ملک‌زاده گفت: شنیدم که بهران گور روزی به شکار بیرون رفت و در صیدگاه ابری برآمد ... حشم پادشاه در آن تاریکی و تیرگی همه از یکدیگر متفرق شدند... در آنجا دهقانی بود از اغنیاء دهاقین خرّه‌نامه نام، بسیار خواسته و مال از ناطق و صامت و مراکب و ... متنگروار به خانه او فرود آمد. بیچاره میزبان ندانست که مهمان کیست لاجرم تقدیم نذلی که لایق نزول پادشاهان باشد، ... شبانگاه که شبان از دشت درآمد، خرّه‌نامه را خبر داد که امروز گوسفندان از آنچ معتاد بود، شیر کمتر دادند... به صواب آن نزدیک‌تر که از اینجا دور شویم و مقام‌گاه دیگر طلبیم.» دختر گفت: ... پس اولی‌تر آنک در تعهد این مهمان چیزی از آن صرف کنی... بهرام گور گفت دهقان را که «اگر کنیزکی شاه‌دروی داری که به مشاهده‌ای از او

قانع باشیم و ساعتی به مؤانست او خود را از وحشتِ غربت باز رهانیم، از لطف تو غریب نباشد.» ... پس دختر را فرمود که ترا ساعتی پیش این مهمان می‌باید نشستن ... بهرام گور چون به مستقر دولت خود باز رسید، فرمود تا به مکافات آن ضیافت منشور آن دیه با چندان اضافت به نام دهقان بنوشتند و دخترش را به اکرام و اجلال در لباس تمکین و جلال تزیین بعد از عقد کاوین پیش شاه آوردند... (مرزبان‌نامه، باب اول، ۱۳۹۱، صص. ۳۹-۶۵).

یکی از مهم‌ترین روابط عناصر روایی در هر داستان، روابط شخصیتی است. این روابط به تعاملات و وابستگی‌های معنایی میان شخصیت‌های مختلف داستان اشاره دارد. شخصیت‌ها نه تنها در مواجهه با یکدیگر بلکه در ارتباط با خود و با دنیای پیرامونشان نیز پیوندهای معنایی متعددی دارند (Sack, 2014, p. 88). درواقع روابط بین شخصیت‌های اصلی و فرعی می‌تواند در تحلیل چگونگی پیشرفت داستان و درک پیام‌های نهفته در آن تأثیرگذار باشد (فرزاد و حدادی، ۱۳۹۷، ص. ۴۰۱). در داستان‌هایی که شخصیت‌ها پیچیدگی‌های عاطفی یا روان‌شناختی دارند، روابط میان آن‌ها ممکن است شامل تضادها، هم‌دلی‌ها، و تعاملات پیچیده‌ای باشد که درنهایت بر معنای کلی روایت تأثیر می‌گذارند. این روابط می‌توانند به شکل‌های مختلفی مانند روابط خانوادگی، دوستی‌ها، دشمنی‌ها و یا روابط اجتماعی در داخل داستان نمود پیدا کنند (Herman, 2004, p. 37). در بسیاری از داستان‌ها، تغییرات در روابط بین شخصیت‌ها می‌تواند نقطه عطف داستان را رقم بزند یا باعث تحول در مسیری که داستان طی می‌کند، شود.

۱-۵. شبکه‌های شخصیتی

در باب اول مرزبان‌نامه، روابط میان شخصیت‌ها یکی از عناصر کلیدی روایت محسوب می‌شود. شخصیت‌های اصلی در این باب عبارت‌اند از:

۱. شاه که به‌عنوان یک قدرت مرکزی در روایت حضور دارد.
۲. ملک‌زاده که در نقش یک مشاور و ناصح ظاهر می‌شود و ساختار قدرت را به چالش می‌کشد.
۳. وزیر که نماد سیاست رسمی است و در مقابل اصلاحات ملک‌زاده مقاومت می‌کند.

روابط میان این شخصیت‌ها به گونه‌ای طراحی شده که در طول روایت دچار تغییر و تحول می‌شود. در ابتدا، وزیر به‌عنوان یک عنصر تأثیرگذار بر شاه مطرح است، اما با ورود ملک‌زاده، شبکه‌ی روایی تغییر می‌کند و وزن معنایی روایت به سوی نقد قدرت و توصیه‌های اصلاح‌گرایانه سوق می‌یابد. این تحول در شبکه‌ی شخصیتی نشان‌دهنده‌ی دینامیک قدرت در روایت است که یکی از مفاهیم کلیدی نظریه‌ی شبکه‌های روایت محسوب می‌شود. شاه و ملک‌زاده در این باب در مرکز یک گفت‌وگوی چالش‌برانگیز درباره‌ی سیاست و حکمرانی قرار دارند. شاه در ابتدا در موقعیتی قرار دارد که پذیرای نقد و تغییر نیست، اما ملک‌زاده با استفاده از گفتار استدلالی و مثال‌های متعدد سعی در تغییر دیدگاه او دارد. در متن آمده است:

ملک مرزبان را گفت: ای برادر، هرچ تو گوئی، خلاصه نیک‌اندیشی و نقاوه حفاوت و مهربانی باشد و آلا از فرط مباحضت و مخالفت آن را صورتی نتوان کرد (مرزبان‌نامه، ۱۳۹۱، ص. ۴۲).

شاه در اینجا نشان می‌دهد که گرچه دیدگاه ملک‌زاده را می‌شنود، اما برای پذیرش آن نیاز به قانع شدن از طریق استدلال قوی‌تر دارد. در نظریه‌ی شبکه‌های روایت هرمن، این نوع تعاملات شخصیتی نشان‌دهنده‌ی یک شبکه‌ی تضاد میان دو دیدگاه است: شاه که دیدگاه محافظه‌کارانه دارد و از سیاست‌های سنتی دفاع می‌کند. ملک‌زاده که دیدگاه

اصلاح‌گرایانه دارد و به دنبال تغییرات در شیوه حکمرانی است. در این روایت، وزیر در برابر اصلاحات ملک‌زاده مقاومت می‌کند و در پی آن است که مشروعیت وضعیت موجود را حفظ کند. این تضاد در متن به‌وضوح مشخص است:

دستور در لباس ملاینت و مخادعت سخن آغاز کرد و گفت: ملک‌زاده دانا و کارآگاه و پیشاندیش و دوربین و فرهمند و صاحب فرهنگ هرچ می‌گوید از بهر احکام عقده دولت و نظام عقد مملکت می‌گوید، و لیکن ما چنین دانیم و حفظ و حراست ملک بچنین سیاست توان کرد که ما می‌کنیم... (همان، ص. ۵۴).

این گفتار وزیر نشان می‌دهد که وی از مشروعیت حکومت سنتی دفاع می‌کند و نظریه سیاسی ملک‌زاده را نوعی تهدید برای ساختار قدرت خود می‌بیند. در اینجا شبکه معنایی میان شخصیت‌ها از طریق اختلاف دیدگاه‌ها و روش‌های حکمرانی شکل می‌گیرد. هرمن این نوع شبکه‌های معنایی شخصیتی را یکی از مهم‌ترین عناصر تحلیل روایت می‌داند.

۲-۵. روابط زمانی: ساختار غیرخطی روایت

زمان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌ها در ساختار روایی است. روابط زمانی به چگونگی ترتیب و توالی رویدادهای مختلف در داستان اشاره دارد. این روابط می‌تواند به صورت خطی و منظم یا به صورت غیرخطی و پیچیده در جریان باشد. در روایت‌های خطی، رویدادها به ترتیب زمانی وقوع‌شان بیان می‌شوند، اما در بسیاری از داستان‌ها، روابط زمانی به‌ویژه در روایت‌های پیچیده‌تر، ممکن است با استفاده از فلاش‌بک‌ها تغییر کند. این روابط می‌توانند تأثیر عمیقی بر درک مخاطب از جریان داستان داشته باشند (Herman, 2000, p.22). در داستان‌های پیچیده‌تر، ممکن است که رویدادها در ابتدا یا

انتهای داستان در زمان‌های متفاوت روایت شوند و این ساختار غیرخطی به‌طور عمدی برای ایجاد تنش و تعلیق در داستان به کار رود (هرمن، ۱۳۹۳، ص. ۵۷). همچنین، بازی با زمان در روایت می‌تواند به بازسازی دیدگاه‌ها و افکار شخصیت‌ها و تأثیرات گذشته بر تصمیمات فعلی آن‌ها بپردازد. یکی از ویژگی‌های مهم این باب، تنوع در روابط زمانی است. روایت دارای چند سطح زمانی است:

۱. سطح حال روایت که در آن گفت‌وگو میان شاه، ملک‌زاده و وزیر جریان دارد.

۲. سطح گذشته تاریخی و اسطوره‌ای که از طریق حکایت‌هایی مانند داستان «هنبوی» در روایت گنجانده شده است. این ساختار زمانی غیرخطی باعث می‌شود که روایت به‌صورت چندلایه‌ای خوانده شود و شبکه معنایی گسترده‌تری شکل بگیرد.

روابط مکانی:^۴ ارتباطات میان فضاها و جهان داستانی

مکان نیز یکی از ارکان اساسی در ساختار روایی داستان است. روابط مکانی به نحوه نمایان شدن مکان‌ها، فضای داستان و ارتباط آن با حرکت شخصیت‌ها اشاره دارد. این روابط می‌توانند از اهمیت زیادی برخوردار باشند، زیرا مکان‌های خاص در داستان می‌توانند معنای خاصی پیدا کنند و بر رفتار یا احساسات شخصیت‌ها تأثیر بگذارند. در بسیاری از داستان‌ها، مکان‌ها نه تنها به عنوان پس‌زمینه‌ای برای وقایع عمل می‌کنند، بلکه در برخی موارد خود به عنوان بخشی از روایت مطرح می‌شوند (Herman, 2004, p. 54). برای مثال، در داستان‌هایی که به موضوعاتی مانند جست‌وجو و ماجراجویی پرداخته می‌شود، مکان‌ها می‌توانند با تغییرات معنایی مواجه شوند. روابط مکانی ممکن است به‌طور خاص بر سفر شخصیت‌ها و یا شرایط آن‌ها تأثیر بگذارند و یا فضای داستانی را به گونه‌ای

طراحی کنند که بر روحيات شخصيت‌ها و رویدادهای آن تأثیر بگذارد (Herman, 1994, p. 234).

مکان‌ها در این روایت دارای لایه‌های معنایی هستند و در چند سطح عمل می‌کنند، از جمله درگاه شاه که به عنوان مرکز قدرت و محل تصمیم‌گیری‌های سیاسی معرفی شده است.

نکته مهم این است که در بسیاری از این مکان‌ها، روابط قدرت و سلطه میان شخصیت‌ها تعیین می‌شود. درگاه شاه مرکز قدرت و تصمیم‌گیری است: شاه در سراچه خلوت بنشست؛ مثال داد تا چند معتبر از کفات و دهات ملک که هر یک فرزانه زمانه خویش بودند، با ملک‌زاده و وزیر بحضرت آمدند (مرزبان‌نامه، ۱۳۹۱، ص. ۴۲).

درگاه شاه در اینجا نماد مرکز تصمیم‌گیری و عقلانیت سیاسی است. اما در عین حال، این مکان می‌تواند مرکز توطئه‌های سیاسی و جدال‌های فکری نیز باشد. در نظریه هرمن، مکان‌هایی که نقش محوری در شکل‌گیری تصمیمات کلیدی دارند، به عنوان گره‌های شبکه‌ای مهم در روایت عمل می‌کنند.

۳-۵. روابط موضوعی^۵

روابط موضوعی به ارتباطات و پیوندهای معنایی میان مفاهیم، ایده‌ها و موضوعات مختلف در داستان اشاره دارد. این روابط معمولاً در سطح عمیق‌تری از روایت قرار دارند و می‌توانند به تحلیل پیام‌های فلسفی، اخلاقی یا اجتماعی که داستان قصد انتقال آن را دارد، کمک کنند. به طور معمول، این روابط از طریق نمادها، استعاره‌ها، و تصاویر ضمنی در داستان بیان می‌شوند (Herman, 2004, p. 52). بر این اساس در بسیاری از

داستان‌های فلسفی یا اجتماعی، روابط میان موضوعات مختلف مانند آزادی و محدودیت، خیر و شر، قدرت و ضعف، و سایر مقوله‌ها می‌توانند در طول داستان در پیوند با یکدیگر شکل بگیرند (Elson et al., 2010, p. 145). این روابط ممکن است در درک انگیزه‌ها و اهداف شخصیت‌ها مؤثر باشند و در نهایت به روشن‌سازی مفهوم کلی داستان کمک کنند.

۴-۵. ارتباطات مفهومی و اخلاقی

شبکه‌های مفهومی در گفت‌وگوی بین ملک‌زاده و وزیر (در ابتدای باب اول مرزبان‌نامه) بر دو مفهوم کلیدی استوار است:

۱- مفهوم قدرت و ۲- حکمرانی عادلانه

یکی از مهم‌ترین پیام‌های این باب، ضرورت رعایت عدل در حکمرانی است. ملک‌زاده در سراسر گفت‌وگوهای خود بر این نکته تأکید دارد که شاه باید سیاست خود را تغییر دهد و بر پایه عدل و انصاف حکومت کند. او بارها اشاره می‌کند که اگر پادشاه از مسیر عدل خارج شود، هم مردم آسیب خواهند دید و هم حکومت او دچار بحران خواهد شد:

پادشاه که خوی کم‌آزاری و نیکوکاری و ذلاقت زبان و طلاقت پیشانی با رعیت ندارد، تفرّق به فرق راه یابد و رمیدگی دور و نزدیک لازم آید (مرزبان‌نامه، ۱۳۹۱، ص. ۴۵).

این مضمون در تقابل با نظرات وزیر قرار می‌گیرد که طرفدار روش‌های سخت‌گیرانه در سیاست است و از مجازات‌های شدید برای کنترل جامعه دفاع می‌کند. در این حکایت، روابط اخلاقی و مفهومی از طریق تعامل میان شخصیت‌های اصلی

(شاه، ملک‌زاده و وزیر) شکل می‌گیرد و پیام‌های بنیادینی دربارهٔ حکمرانی عادلانه، خردمندی و اهمیت پذیرش نصیحت ارائه می‌شود. نظریهٔ شبکه‌های روایی دیوید هرمن تأکید دارد که این روابط نه به صورت عناصر مجزا، بلکه در قالب شبکه‌ای از معانی مرتبط عمل می‌کنند. در این داستان، سه رابطهٔ اصلی اخلاقی و مفهومی قابل بررسی است. در گفت‌وگوی ملک‌زاده با شاه، تأکید می‌شود که قدرت بدون عدالت به فساد و نارضایتی مردم منجر می‌شود. این رابطه نشان می‌دهد که حکمرانی بدون رعایت حقوق مردم نه تنها ساختار اجتماعی را مختل می‌کند، بلکه باعث از بین رفتن مشروعیت قدرت می‌شود. ملک‌زاده با استفاده از استدلال‌های منطقی و مثال‌های حکیمانه، تلاش می‌کند شاه را متوجه کاستی‌های حکمرانی‌اش کند. او نشان می‌دهد که خردمندی نه تنها برای پادشاه ضروری است، بلکه پذیرش نصیحت نیز بخشی از این خردمندی است. این رابطهٔ اخلاقی تأکید می‌کند که شاه نباید از شنیدن انتقاد هراس داشته باشد، زیرا این انتقادات می‌توانند مسیر حکمرانی را اصلاح کنند. ارتباط میان ملک‌زاده و شاه، علاوه بر رابطهٔ سیاسی، پیوند برادری را نیز دربر می‌گیرد. این رابطه، لایه‌ای عاطفی به شبکهٔ معنایی داستان اضافه می‌کند و نشان می‌دهد که ملک‌زاده از روی وفاداری و خیرخواهی سخن می‌گوید. این وفاداری نقش مهمی در پذیرش نصیحت ایفا می‌کند، زیرا مخاطب درمی‌یابد که سخنان ملک‌زاده از دلسوزی سرچشمه می‌گیرد. شبکهٔ معنایی این داستان براساس تعامل میان قدرت، عدالت، خردمندی و وفاداری شکل گرفته است. ارتباط میان شخصیت‌ها و مفاهیم نشان می‌دهد که حکمرانی موفق زمانی امکان‌پذیر است که شاه با خردمندی و پذیرش نصیحت، قدرت خود را در خدمت عدالت قرار دهد. این روابط اخلاقی و مفهومی در کنار یکدیگر، پیامی جامع دربارهٔ اهمیت اخلاق در سیاست و نقش خرد در تصمیم‌گیری‌های حیاتی ارائه می‌دهند.

تحلیل حکایت هنبوی با ضحاک

تحلیل حکایت «هنبوی با ضحاک» که در لابه‌لای گفت‌وگوهای ملک‌زاده و وزیر بیان می‌شود نیز خود بر چهار نوع ارتباط اصلی که هرمن مطرح می‌کند، تقسیم می‌شود:

۴-۵-۱. روابط شخصیتی (شبکه شخصیت‌ها): در این داستان چهار شخصیت کلیدی حضور دارند:

۱. هنبوی، شخصیت اصلی که در موقعیت آزمون اخلاقی قرار می‌گیرد؛ ۲. شوهر، پسر و برادر هنبوی که هر سه نمادی از روابط خانوادگی در قالب نقش‌های مختلف (همسر، فرزند، و برادر) هستند؛ ۳. ضحاک: نماد قدرت و ظلم که عامل این آزمون است. در این حکایت ارتباط اصلی میان شخصیت‌ها، تضاد میان عاطفه خانوادگی و اجبار قدرت سیاسی است. هنبوی در این حکایت مجبور است بین سه نقش اجتماعی خود (همسر بودن، مادر بودن یا خواهر بودن) فقط یک نقش را انتخاب کند. انتخاب او برای نجات برادر، به‌عنوان تنها پیوند غیرقابل جایگزین، نشان‌دهنده اولویت‌بندی خاصی در شبکه روابط خانوادگی است. این انتخاب نه‌تنها نشان‌دهنده ساختار اجتماعی آن زمان است بلکه به پیام اخلاقی داستان نیز مرتبط می‌شود که همان ارزش پیوندهای خونی است که غیرقابل جایگزینی‌اند.

ناچار طمع از فرزند و شوهر برگرفت و دست برادر برداشت و از زندان به‌در آورد (مرزبان‌نامه، ۱۳۹۱، ص. ۵۲).

نقش ضحاک در این شبکه معنایی، به‌عنوان نماد قدرت ظالمانه، نقطه عطف داستان است. با این حال، او در پایان، برخلاف ماهیت خود، هر سه نفر را آزاد می‌کند که این تحول به شبکه معنایی داستان عمق بیشتری می‌دهد، زیرا نشان می‌دهد که حتی قدرت

مطلق نیز می‌تواند در برابر عواطف انسانی نرم شود. این حکایت به شبکه اصلی روایت متصل می‌شود، زیرا نشان می‌دهد که وفاداری خانوادگی می‌تواند از قدرت سیاسی هم مهم‌تر باشد. در نظریه هرمن، استفاده از حکایات برای تقویت پیام‌های اخلاقی و معنایی یکی از راه‌های مهم برای ایجاد شبکه‌های معنایی پیچیده در متن است. در داستان هنبوی، تصمیم این زن در مورد انتخاب میان شوهر، فرزند و برادر به‌عنوان یک نمونه تاریخی در جهت تأکید بر پیوندهای خانوادگی ارائه می‌شود و در نهایت با مضمون اصلی روایت که نقد سیاست شاه است، ارتباط پیدا می‌کند.

۲-۴-۵. روابط زمانی و مکانی

اگرچه روایت در حکایت هنبوی با ضحاک به‌صورت خطی است، اما درون داستان اصلی (گفت‌وگوی ملک‌زاده با شاه)، به‌عنوان یک حکایت فرعی ارائه می‌شود. این ساختار غیرمستقیم، باعث ایجاد لایه‌های معنایی بیشتری می‌شود، زیرا داستان هنبوی به‌عنوان مثالی برای قانع کردن شاه به استفاده از عدالت ذکر می‌شود.

... آنچ بشمشیر نتوان برید، عقدۀ خویشیست و آنچ از زمانه بدل آن بهیچ علق

نفیس نتوان یافت، علقۀ برادرست، چنانک آن زن هنبوی نام گفت. شاه گفت:

چون بود آن داستان؟ ... ملک‌زاده گفت... (همان، ص. ۵۰).

مکان‌های کلیدی در حکایت عبارت‌اند از ۱. درگاه ضحاک به‌عنوان نماد قدرت و مکان تصمیم‌گیری مرگ و زندگی انسان‌ها؛ ۲. مکان زندان به‌عنوان فضایی بسته که سمبل اجبار و بی‌عدالتی است، اما درعین‌حال، مکان انتخاب سرنوشت‌ساز هنبوی نیز محسوب می‌شود و نقش مهمی در ایجاد شبکه‌های معنایی دارند. زندان به‌عنوان مکانی که شخصیت‌ها را محدود می‌کند، درواقع صحنه آزمونی اخلاقی است.

اول چشمش بر شوهر افتاد، مهر مؤلفت و موافقت در نهاد او بجنید و شفقت ازدواج در ضمیر او اختلاج کرد، ... باز نظرش بر پسر افتاد، نزدیک بود که دست در جگر خویش برد ... همی ناگاه برادر را دید در همان قید آسار گرفتار... با خود اندیشید که هر چند در ورطه حیرت فرو مانده‌ام، نمی‌دانم که از نور دیده و آرامش دل و آرایش زندگانی کدام اختیار کنم و دل بی‌قرار را بر چه قرار دهم... (همان، ص. ۵۱).

در مقابل، درگاه ضحاک - برخلاف سابقه آن - جایی است که حکم عفو نیز از آنجا صادر می‌شود، در عین اینکه فضایی است برای گرفتن جان انسان‌ها، فضایی برای بروز قدرت و رحمت نیز هست:

این حکایت به سمع ضحاک رسید، فرمود که فرزند و شوهر را نیز به هنبوی بخشید... (همان، ص. ۵۲)

این تغییر از زندان به درگاه پادشاه، نشان‌دهنده تحول در شبکه معنایی روایت است که از اجبار به انتخاب و از ظلم به بخشش تغییر می‌یابد. درگاه شاه در اینجا نماد مرکز تصمیم‌گیری و عقلانیت سیاسی است. اما در عین حال، این مکان می‌تواند مرکز توطئه‌های سیاسی و جدال‌های فکری نیز باشد. در نظریه هرمن، مکان‌هایی که نقش محوری در شکل‌گیری تصمیمات کلیدی دارند، به‌عنوان گره‌های شبکه‌ای مهم در روایت عمل می‌کنند.

۵-۴-۳. روابط موضوعی

داستان هنبوی دارای دو موضوع اصلی است:

- ۱- عشق و وفاداری خانوادگی: انتخاب هنبوی نشان‌دهنده ارزشمند بودن روابط خونی است.

۲- آزمون اخلاقی: موقعیتی که هنبوی در آن قرار می‌گیرد، بیانگر اهمیت انتخاب‌های اخلاقی در شرایط دشوار است. این داستان براساس نظریهٔ هرمن، نمونه‌ای از تأثیر روابط پیچیدهٔ معنایی در روایت است. انتخاب هنبوی براساس این منطق انجام می‌شود که شوهر و فرزند ممکن است در آینده قابل جایگزینی باشند، اما برادر تنها یک‌بار در زندگی هر فرد وجود دارد.

با خود اندیشید ... زنی جوانم، شوهری دیگر توانم کرد و تواند بود که ازو فرزندی آید که آتش فراق را لختی به آب وصال او بنشانم و زهر فوات این را به تریاک بقای او مداوات کنم، لیکن ممکن نیست که مرا از آن مادر و پدر که گذشتند، برادری دیگر آید تا این مهر برو افکنم... (همان، صص. ۵۱-۵۲).

این تصمیم نه‌تنها معنای کلی داستان را شکل می‌دهد بلکه بر رفتار ضحاک نیز تأثیرگذار است، زیرا او تحت تأثیر این انتخاب، دو نفر دیگر را نیز آزاد می‌کند. این تحول نشان‌دهندهٔ تعامل میان شبکه‌های معنایی شخصیت‌هاست که بر پیام اخلاقی داستان تأثیر می‌گذارد.

قدرت و رحمت: اگرچه ضحاک نماد ظلم است، اما در پایان، تصمیم او برای آزادی هر سه نفر، نشان‌دهندهٔ پیچیدگی شخصیت او و امکان بروز انسانیت حتی در میان ظالمان است.

۴-۴-۵. روابط اخلاقی

درواقع شبکهٔ معنایی این داستان با محوریت آزمون اخلاقی شکل می‌گیرد. انتخاب هنبوی، علاوه بر تأکید بر اهمیت روابط خانوادگی، مفهوم ایثار را نیز برجسته می‌کند. این انتخاب باعث تغییر در رفتار ضحاک می‌شود و نشان می‌دهد که حتی در شرایط

سخت نیز انتخاب اخلاقی می‌تواند نتایج غیرمنتظره‌ای داشته باشد. ارتباط این حکایت با داستان اصلی، بر اهمیت حکمرانی عادلانه تأکید دارد، زیرا همان‌طور که ضحاک با شنیدن داستان هنبوی دچار تحول می‌شود، شاه نیز باید از سخنان ملک‌زاده پند بگیرد.

این افسانه از بهر آن گفتم تا شاه بداند که مرا از گردش روزگار عوض ذات مبارک او هیچ‌کس نیست و جز از بقای عمر او به هیچ مرادی خرسند نباشم و می‌اندیشم از وبال آن خرق که در خرق عادت پدران می‌رود که عیاذاً بالله حبل نسل به انتقاض رسد و عهد دولت به انقراض انجامد... (همان، ص. ۵۲).

در این داستان، انتخاب هنبوی، به‌عنوان گره اصلی شبکه معنایی، باعث تغییر در رفتار ضحاک می‌شود و پیام اخلاقی داستان را تقویت می‌کند. استفاده از این حکایت در روایت اصلی، شبکه‌ای از روابط معنایی را ایجاد می‌کند که مفهوم عدالت در حکمرانی را تقویت می‌کند و بر ضرورت تصمیم‌گیری‌های اخلاقی در شرایط دشوار تأکید دارد. در این حکایت، روابط اخلاقی و مفهومی میان شخصیت‌ها و تصمیمات آن‌ها نقش مهمی در ساختار روایت ایفا می‌کند. براساس نظریه شبکه‌های روایی دیوید هرمن، معنا در روایت نه تنها از عناصر منفرد، بلکه از روابط پیچیده میان شخصیت‌ها، انتخاب‌ها و پیام‌های اخلاقی شکل می‌گیرد. این داستان نمونه‌ای از تأثیر انتخاب‌های اخلاقی بر روند روایت و پیام کلی آن است. هنبوی در موقعیتی قرار می‌گیرد که باید میان شوهر، پسر و برادر خود یکی را برای نجات انتخاب کند. این انتخاب، آزمونی اخلاقی است که مفهوم ایثار و وفاداری را به چالش می‌کشد. شخصیت ضحاک که نماد قدرت و ظلم است، پس از شنیدن ماجرای انتخاب هنبوی، برخلاف انتظار، هر سه نفر را آزاد می‌کند. این واکنش نشان‌دهنده رابطه‌ای پیچیده میان قدرت و شفقت است. در شبکه معنایی داستان، این تغییر رفتار، نقش انتخاب اخلاقی را در تغییر روند روایت

برجسته می‌کند. انتخاب هنبوی نه‌تنها زندگی برادرش را نجات می‌دهد، بلکه بر قدرت مطلق ضحاک نیز تأثیر می‌گذارد و باعث بروز لحظه‌ای از انسانیت در شخصیت ظالم داستان می‌شود. انتخاب هنبوی، علاوه بر تأثیر مستقیم بر زندگی شخصیت‌ها، بر فضای کلی روایت نیز اثر می‌گذارد. این انتخاب، مخاطب را به تأمل درباره ارزش‌های اخلاقی و پیچیدگی تصمیم‌گیری در شرایط دشوار دعوت می‌کند. در شبکه معنایی روایت، این تصمیم نه‌تنها باعث نجات اعضای خانواده هنبوی می‌شود، بلکه به‌طور ضمنی پیام امید و انسان‌دوستی را حتی در شرایط ظلم و بیداد منتقل می‌کند.

۶. تحلیل حکایت «خره‌نماه و بهرام گور»

شبکه‌های معنایی در داستان «خره‌نماه و بهرام گور» در قالب تعامل میان پادشاه و دهقان و پیامدهای این برخورد شکل می‌گیرند.

۶-۱. روابط شخصیتی (شبکه شخصیت‌ها)

شخصیت‌های اصلی این داستان عبارت‌اند از:

۱. بهرام گور، پادشاهی که در جریان شکار به خانه دهقان پناه می‌برد؛ ۲.
- خره‌نماه؛ دهقانی ثروتمند که ابتدا مهمان‌نوازی درخوری نمی‌کند، اما درنهایت با توصیه دخترش رفتار خود را اصلاح می‌کند؛ ۳.
- دختر دهقان که نماد خردمندی و تدبیر است و با سخنانش پدر را به رفتار درست ترغیب می‌کند؛ ۴.
- شبان؛ که با خبر دادن از تغییر میزان شیر گوسفندان، نقش حلقه ارتباطی میان رفتار پادشاه و رفاه مردم را ایفا می‌کند.

رابطه اصلی این داستان میان «پادشاه و دهقان» است که نشان‌دهنده تقابل میان قدرت سیاسی و زندگی روزمره مردم است. دختر دهقان در این شبکه معنایی، نقش یک واسطه خردمند را ایفا می‌کند که با تشویق پدر به مهمان‌نوازی، مسیر داستان را تغییر می‌دهد. این شخصیت، نماینده خرد انسانی است که حتی در شرایط غیرمنتظره نیز راه درست را نشان می‌دهد. شبان نیز در این حکایت اگرچه نقشی فرعی دارد، اما با گزارش تغییر میزان شیر، نشان می‌دهد که رفتار پادشاه تأثیر مستقیمی بر زندگی مردم دارد و این موضوع یکی از پیام‌های اصلی داستان است.

بیچاره میزبان ندانست که مهمان کیست لاجرم تقدیم نرلی که لایق نزول پادشاهان باشد... بهرام گور اگرچ ظاهر نکرد، اما تغییری در باطنش پدید آمد... شبانگاه که شبان از دشت درآمد، خره‌نامه را خبر داد که امروز گوسفندان از آنچ معتاد بود، شیر کمتر دادند. خره‌نامه دختری دوشیزه داشت با خوی نیکو و روی پاکیزه، با او گفت که ممکن است که امروز پادشاه ما را نیت با رعیت بد گشته‌است و حسن نظر از ما منقطع گردانیده که در قطع ماده شیر گوسفندان تأثیر می‌کند... دختر گفت... پس اولی‌تر آنک در تعهد این مهمان چیزی از آن صرف کنی (مرزبان‌نامه، ۱۳۹۱، ص. ۶۰).

تعامل میان این شخصیت‌ها، شبکه‌ای از روابط علت و معلولی را ایجاد می‌کند. ۱. رفتار ابتدایی دهقان، ناخشنودی پادشاه را برمی‌انگیزد؛ ۲. توصیه دختر، باعث تغییر رفتار دهقان می‌شود؛ ۳. تغییر رفتار دهقان، تأثیر مثبت بر روحیه پادشاه دارد. این تغییر، در نهایت موجب افزایش شیر گوسفندان می‌شود که نمادی از بهبود وضعیت جامعه است؛ بنابراین در این شبکه معنایی، شخصیت‌ها از طریق روابط متقابل خود، پیام اصلی داستان را منتقل می‌کنند. رفتار عادلانه پادشاه و رفتار درست مردم، هر دو در رفاه جامعه نقش دارند.

۲-۶. روابط زمانی و مکانی

روایت داستان به صورت خطی است و رویدادها به ترتیب وقوع‌شان بیان می‌شوند: ۱. ورود پادشاه به خانه دهقان؛ ۲. مهمان‌نوازی ناکافی؛ ۳. توصیه دختر؛ ۴. تغییر رفتار دهقان؛ و ۵. پادشاه پادشاه. این ساختار خطی، باعث می‌شود که روابط علت و معلولی میان رویدادها آشکارتر شود. مکان‌های اصلی حکایت نیز عبارت‌اند از: ۱. خانه دهقان: فضای اصلی روایت که در ابتدا محل ناکامی در مهمان‌نوازی و سپس محل اصلاح رفتار است. این مکان نماد رابطه میان پادشاه و مردم است. ۲. بیابان و شکارگاه: مکانی که پادشاه را به خانه دهقان می‌کشاند و نقطه آغاز روایت است.

۳. قصر پادشاه: اگرچه به صورت مستقیم توصیف نمی‌شود، اما در پایان، به عنوان مکانی برای پادشاهی ظاهر می‌شود.

در این داستان، مکان‌ها نقش مهمی در ایجاد شبکه معنایی دارند. خانه دهقان به عنوان فضای آزمون اخلاقی عمل می‌کند، جایی که رفتار دهقان نشان‌دهنده ارزش‌های انسانی است. بیابان و شکارگاه، به عنوان مکانی برای آزمون پادشاه عمل می‌کنند، زیرا در این فضا، او از قدرت و مقام خود دور است و باید با مردم عادی روبه‌رو شود. قصر پادشاه در پایان داستان، نمادی از قدرت است، اما این قدرت نه از طریق زور، بلکه از طریق پادشاهی و قدردانی نشان داده می‌شود. این روابط مکانی نشان می‌دهند که چگونه تغییرات کوچک در یک مکان (خانه دهقان) می‌توانند پیامدهای بزرگی در سطح جامعه (افزایش شیر گوسفندان) و قدرت سیاسی (رفتار عادلانه پادشاه) داشته باشند.

۳-۶. روابط موضوعی (شبکه مفاهیم)

داستان «خره‌نماه و بهرام گور» بر چند مفهوم کلیدی تأکید دارد:

۱- **عدالت پادشاه:** رفتار پادشاه تأثیر مستقیمی بر زندگی مردم دارد. این مفهوم با اشاره به کاهش شیر گوسفندان در اثر نارضایتی پادشاه و افزایش آن پس از تغییر رفتار دهقان بیان می‌شود.

ممکن است که امروز پادشاه ما را نیت با رعیت بد گشته‌است و حسن نظر از ما منقطع گردانیده که در قطع ماده شیر گوسفندان تأثیر می‌کند، وَإِذَا هُمْ الْوَالِي بِالْجَوْرِ عَلَى الرَّعَايَا أَدْخَلَ اللَّهُ النَّقْصَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَتَّى الضَّرُوعِ وَالرُّرُوعِ... (همان، ص. ۶۱).

۲. **تأثیر رفتار فردی بر جامعه:** تصمیم دختر دهقان برای پذیرایی بهتر از پادشاه، نه تنها موجب جلب رضایت او می‌شود، بلکه به بهبود وضعیت اقتصادی خانواده نیز منجر می‌شود. این پیام بر اهمیت خردمندی و رفتار اخلاقی در سطح فردی تأکید دارد.

۳. **تعامل میان قدرت و مردم:** داستان نشان می‌دهد که قدرت پادشاه بدون همراهی مردم ناقص است و رفتار درست مردم می‌تواند بر تصمیمات پادشاه تأثیر بگذارد.

بامداد که معجر قیرگون شب به شیر شعاع روز براندودند، همان شبان از دشت باز آمد و از کثرت شیر گوسفندان حکایتی گفت که شنندگان را انگشت حیرت در دندان بماند. پدر و دختر گفتند: مگر اختر سعد عنان عاطفت پادشاه سوی ما منعطف کرد و قضیه سوء العنایه منعکس گردانید و اگر نه شیر گوسفندان که دیروز از مجری عادت منقطع بود، امروز اعادت آنرا موجب چه باشد؟... (همان، ص. ۶۴).

شبکه معنایی این داستان براساس تعامل میان قدرت، اخلاق فردی و رفاه اجتماعی شکل می‌گیرد. در این شبکه، هر یک از مفاهیم اصلی با دیگری ارتباط دارد. ۱. عدالت پادشاه باعث رضایت مردم می‌شود؛ ۲. رفتار اخلاقی مردم، پادشاه را به عدالت تشویق می‌کند؛ ۳. این تعامل متقابل، به بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی منجر می‌شود؛ بنابراین، داستان تأکید دارد که برای دستیابی به جامعه‌ای عادلانه، هم حاکمان و هم مردم.

۴-۶. روابط اخلاقی و مفهومی

یکی از عناصر کلیدی در نظریه هرمن، توجه به انتخاب‌های اخلاقی شخصیت‌ها و پیامدهای آن‌هاست. در این داستان، دو انتخاب اخلاقی مهم وجود دارد:

۱- **انتخاب دهقان:** در ابتدا، دهقان در مهمان‌نوازی کوتاهی می‌کند، اما پس از توصیه دخترش، رفتار خود را اصلاح می‌کند. این تغییر، نه تنها باعث جلب رضایت پادشاه می‌شود، بلکه به رفاه خانواده او نیز کمک می‌کند. این انتخاب نشان‌دهنده اهمیت خردمندی و انعطاف‌پذیری در مواجهه با شرایط است.

۲- **انتخاب پادشاه:** بهرام گور، علی‌رغم ناراحتی اولیه‌اش، پس از مشاهده تغییر رفتار دهقان، نه تنها او را نمی‌بخشد، بلکه پاداشی بزرگ نیز به او می‌دهد. این رفتار نشان‌دهنده قدرت همراه با رأفت است که از اصول حکمرانی عادلانه محسوب می‌شود.

بهرام گور چون به مستقر دولت خود باز رسید، فرمود تا به مکافات آن ضیافت منشور آن دیه با چندان اضافت به نام دهقان بنوشتند و دخترش را به اکرام و

اجلال در لباس تمکین و جلال تزئین بعد از عقد کاوین پیش شاه آوردند...
(همان، ص. ۶۵).

شبکه معنایی این داستان نشان می‌دهد که انتخاب‌های اخلاقی، حتی در کوچک‌ترین سطح (مانند نحوه پذیرایی از یک مهمان)، می‌توانند پیامدهای بزرگی داشته باشند. تعامل میان انتخاب‌های شخصیت‌ها (توصیه دختر، تغییر رفتار دهقان، بخشش پادشاه) شبکه‌ای از روابط علت و معلولی را ایجاد می‌کند که پیام اخلاقی داستان را تقویت می‌کند: اخلاق فردی و عدالت اجتماعی با یکدیگر مرتبط‌اند و تغییر در هر یک، بر دیگری تأثیر می‌گذارد. در داستان، بهرام گور، علی‌رغم ناراحتی اولیه، پس از مشاهده تغییر رفتار دهقان، به جای مجازات، به او پاداش می‌دهد و دخترش را با احترام به عقد خود درمی‌آورد. این رفتار، برخلاف کلیشه‌های قدرت مطلق، نشان‌دهنده حکمرانی عادلانه‌ای است که در آن، بخشش و قدردانی جایگزین خشم و انتقام می‌شود. این رابطه اخلاقی، پیام اصلی داستان را تقویت می‌کند: پادشاه عادل، با رفتار منصفانه خود، تأثیر مثبتی بر جامعه می‌گذارد. این تعاملات، شبکه‌ای از روابط علت و معلولی را ایجاد می‌کنند که پیام اصلی داستان را منتقل می‌کنند؛ عدالت پادشاه و رفتار اخلاقی مردم، هر دو برای ایجاد جامعه‌ای عادلانه ضروری‌اند.

۷. نتیجه

تحلیل‌های انجام‌شده نشان داد کتاب *مرزبان‌نامه* اگرچه در قالب مجموعه‌ای از حکایات تمثیلی و تعلیمی سامان یافته، واجد ساختاری منسجم، پیچیده و چندلایه است که در آن شخصیت‌ها، رویدادها، فضاها، زمان‌ها و مفاهیم انتزاعی در قالب شبکه‌ای معنایی به یکدیگر پیوند یافته‌اند. در این چارچوب، معنا نه در اجزای منفرد بلکه در روابط میان

آن‌ها شکل می‌گیرد و بر ساخته می‌شود. تحلیل شبکه‌ای روایت بر اساس نظریهٔ هرمن، امکان آن را فراهم می‌سازد که عناصر گوناگون روایت نه به صورت ایستا، بلکه در قالب گره‌هایی پویا و در حال تعامل در نظر گرفته شوند. این تحلیل نشان داد که روابط میان شخصیت‌ها، خصوصاً در داستان‌هایی چون «هنبوی با ضحاک» یا «خره‌نامه و بهرام گور»، تنها زمانی به فهمی عمیق از پیام‌های اخلاقی و اجتماعی منجر می‌شود که این روابط در بافتی شبکه‌ای و پویا تحلیل شوند. در داستان نخست، انتخاب اخلاقی هنبوی برای نجات برادر، نه به عنوان یک تصمیم فردی، بلکه درون شبکه‌ای از روابط عاطفی، قدرت، خانواده و ظلم معنا پیدا می‌کند. در داستان دوم نیز پیوند میان کنش فردی دهقان، تصمیم حکیمانه دختر و واکنش پادشاه، ساختار علت و معلولی گسترده‌ای را رقم می‌زند که معنای روایت را از سطحی توصیفی به سطحی تعلیمی ارتقا می‌دهد. از دیگر نتایج این پژوهش، روشن شدن نقش عناصر زمانی و مکانی در شکل‌گیری معنا در *مرزبان‌نامه* است. بر اساس نظریهٔ هرمن، زمان و مکان صرفاً زمینه‌های رویداد نیستند، بلکه خود به عنوان عوامل معناساز در شبکهٔ روایت عمل می‌کنند. ساختار غیرخطی روایت اصلی، که با درج حکایات فرعی تقویت شده، موجب شکل‌گیری سطوح متعدد زمانی و معناساختی می‌شود. برای مثال، بازگشت به حکایت‌های کهن در دل گفت‌وگوهای دربار، نقش زمان‌های روایت را از سطحی ترتیبی به سطحی تأویلی منتقل می‌کند. به علاوه، مکان‌هایی چون درگاه شاه، زندان، یا خانهٔ دهقان، نه تنها در پیشبرد روایت نقش دارند، بلکه واجد بارهای نمادین‌اند و در ساختار شبکه‌ای معنا ایفای نقش می‌کنند. نکتهٔ مهم دیگری که این پژوهش بر آن تأکید دارد، آن است که تحلیل شبکه‌های روایت به کشف نظام معنایی پنهان در متن کمک می‌کند؛ نظامی که در تحلیل خطی پی‌رنگ یا در رویکردهای ساخت‌گرا مغفول می‌ماند. مفاهیمی چون

عدالت، وفاداری، قدرت، ایثار، و خردمندی، نه به صورت مفاهیم انتزاعی منفک، بلکه در پیوندهای بین‌عنصری معنا پیدا می‌کنند. تحلیل این مفاهیم درون ساختارهای معنایی چندگانه روایت، به درک عمیق‌تر از اهداف نویسنده و نیز به تأویل اخلاقی، سیاسی و فرهنگی اثر منجر می‌شود. هرچند نظریه شبکه‌های روایت در زمینه ادبیات مدرن و معاصر پدید آمده است، اما این پژوهش نشان داد که در صورت رعایت ملاحظات تاریخی و سبک‌شناختی، می‌توان از این چارچوب نظری برای تحلیل متون کلاسیک نیز بهره گرفت. کاربرد این نظریه در تحلیل *مرزبان‌نامه* نشان داد که حکایت‌های سستی نیز از ظرفیت بالایی برای تولید معناهای شبکه‌ای و پویا برخوردارند. البته این تحلیل باید با احتیاط، دقت و آگاهی از تفاوت‌های فرهنگی و روایی میان متون سستی و نظریه‌های مدرن انجام گیرد. به‌طور کلی نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد نظریه شبکه‌های روایت با فراهم آوردن امکان تحلیل تعاملات میان اجزای متن، مسیر جدیدی برای خوانش آثار کلاسیک ادبیات فارسی می‌گشاید. این رویکرد نه تنها به ارتقای درک از ساختارهای روایی کمک می‌کند، بلکه زمینه را برای تأمل در مضامین پیچیده اخلاقی، اجتماعی و سیاسی موجود در متن فراهم می‌سازد. *مرزبان‌نامه* از خلال این تحلیل، نه به‌عنوان مجموعه‌ای از حکایات پراکنده، بلکه به مثابه یک نظام معنایی یکپارچه و سازمان‌یافته بازخوانی می‌شود که در آن معنا از درون پیوندهای درونی میان اجزا پدیدار می‌گردد؛ پدیده‌ای که در کانون توجه روایت‌شناسی شناختی و نظریه شبکه‌ای هرمن قرار دارد.

پی‌نوشت‌ها

1. narrative networks
2. node

3. temporal relationships
4. spatial relationships
5. thematic relationships

منابع

- بوت، وین و نونینگ، آسنگراف و شن، ون و والش، ریچارد (۱۳۸۹). *نقب‌هایی به جهان داستان*. تهران: رخداد نو.
- فرزاد، ع.، و حدادی، ا. (۱۳۹۷). تحلیل عناصر بنیادین روایت در داستان شوهر آهوخانم براساس الگوی نظری دیوید هرمن. *فصلنامه تخصصی بهار/دب*، ۳ (۱۴)، ۳۹۷-۴۱۴.
- نجفی، ا. (۱۳۶۴). *وظیفه ادبیات*. مجموعه مقالات. تهران: کتاب زمان.
- هرمن، د. (۱۳۹۳). *عناصر بنیادین در نظریه‌های روایت*. تهران: نشر نی.
- هرمن، د. (۱۳۹۶). *دانشنامه نظریه‌های روایت*. ترجمه ا. حری و همکاران. تهران: نیلوفر.
- وراوینی، س. (۱۳۹۱). *مرزبان‌نامه*. به کوشش خ. خطیب رهبر. تهران: انتشارات صفی علیشاه.

References

- Akimoto, T., & Ogata, T. (2014). An information design of narratology: The use of three literary theories in a narrative generation system. *The International Journal of Visual Design*, 7(3), 31.p 207-231
- Elson, D., Dames, N., & McKeown, K. (2010, July). Extracting social networks from literary fiction. In *Proceedings of the 48th annual meeting of the association for computational linguistics* (pp. 138-147).
- Herman, D. (1994). Hypothetical focalization. *Narrative*, 2(3), 230-253.
- Herman, D. (1997). Scripts, sequences, and stories: Elements of a postclassical narratology. *pmla*, 112(5), 1046-1059.
- Herman, D. (2000). Narratology as a cognitive science. *Image and Narrative*, 1(1), 1-31.
- Herman, D. (2003). *Stories as a Tool for Thinking*. Center for the Study of Language and Information.
- Herman, D. (2004). Toward a transmedial narratology. *Narrative across media: The languages of storytelling*, 47-75.

- Herman, D. (2004). *Story logic: Problems and possibilities of narrative*. U of Nebraska Press.
- Herman, D. (2007). Storytelling and the sciences of mind: Cognitive narratology, discursive psychology, and narratives in face-to-face interaction. *Narrative*, 15(3), 306-334.
- Herman, D. (2009). Cognitive narratology. *Handbook of narratology*, 1, 30-43.
- Herman, D. (2009). Narrative ways of worldmaking. *Narratology in the age of cross-disciplinary narrative research*, 20, 71.
- Herman, D., Phelan, J., Rabinowitz, P. J., Richardson, B., & Warhol, R. (2012). *Narrative theory: Core concepts and critical debates*. The Ohio State University Press.
- Jarynowski, A., & Boland, S. (2016). Social Networks Analysis in Discovering the Narrative Structure of Literary Fiction. *arXiv preprint arXiv:1608.05982*.
- Sack, G. A. (2014). Character networks for narrative generation: Structural balance theory and the emergence of proto-narratives. *Complexity and the human experience: Modeling complexity in the humanities and social sciences*, 81-104.

